

“आमचं गाव आमचा विकास” उपक्रमांतर्गत सन २०१८-१९ चा ग्रामपंचायत विकास आराखडा (GPDP) अंतीम करणेबाबत.

महाराष्ट्र शासन
ग्राम विकास विभाग

शासन निर्णय क्रमांक: जीपीडीपी २०१७/ प्र.क्र.५१/पं.रा.६
बांधकाम भवन, इमारत क्र.२५, मझबान पथ फोर्ट,
मुंबई- ४०० ००१
दिनांक: २ फेब्रुवारी, २०१८.

वाचा - १) आमचं गाव आमचा विकास शासन निर्णय जीपीडीपी-२०१५/ प्र.क्र.३८/ पं.रा-६,
ग्राम विकास विभाग, दि.०४ नोव्हेंबर, २०१५.

प्रस्तावना :

"आमचं गाव आमचा विकास" उपक्रमांतर्गत मार्गदर्शक सूचनांनुसार राज्यातील सर्व ग्रामपंचायतींनी २०१६-१७ ते २०१९-२० या चार वर्षांचे वर्षनिहाय ग्रामपंचायत विकास आराखडे लोकसहभागीय नियोजन प्रक्रिया राबवून तयार केलेले आहेत. या चार वर्षांच्या आराखड्यापैकी सन २०१६-१७ व सन २०१७-१८ च्या वार्षिक ग्रामपंचायत विकास आराखड्याची अंमलबजावणी सध्या सुरु करण्यात आलेली आहे.

ग्रामपंचायत विकास आराखडे तयार करताना राबविण्यात आलेल्या लोकसहभागाच्या नियोजन प्रक्रियेमुळे गावांच्या विविध स्वरूपाच्या व वेगवेगळ्या क्षेत्रातील गरजा निश्चित करून गरजांचा प्राधान्यक्रम ठरविण्यात आलेला आहे व त्यासाठी आराखड्यामध्ये गरजांवर आधारित विविध उपक्रमांचा समावेश केलेला आहे. सन २०१६-१७ वर्षांचे ग्रामपंचायत विकास आराखडे विचारात घेतले असता, गावांच्या गरजा व गरजांचा प्राधान्यक्रम मार्गदर्शक सूचनांनुसार ठरविण्यात आलेला असला तरी, ग्रामपंचायतींनी ग्रामपंचायत विकास आराखड्यांसाठी वेगवेगळ्या निधींच्या स्रोतांतून उपलब्ध होणा-या निधीचा घेतलेला अंदाज वस्तुनिष्ठ नसल्याचे उपमुख्य कार्यकारी अधिकारी यांच्या यशदा, पुणे येथे झालेल्या कार्यशाळेमधील चर्चेमधून दिसून आले आहे.

सन २०१८-१९ चा वार्षिक आराखडा अंमलबजावणीची प्रक्रिया सुरु होणार आहे. त्याअनुषंगाने आराखडा तयार करताना ग्रामपंचायतींनी तयार केलेल्या चार वर्षांच्या ग्रामपंचायत विकास आराखड्यामधील प्राधान्यक्रमानुसार प्रस्तावित उपक्रम व वस्तुनिष्ठ अपेक्षित निधी विचारात घेणे

आवश्यक आहे. सन २०१८-१९ चा वार्षिक ग्रामपंचायत विकास आराखडा अंतीम करताना आमचं गाव आमचा विकास उपक्रमांतर्गत संदर्भाधीन शासन निर्णयान्वये निर्गमित केलेल्या मार्गदर्शक सूचनांसह आणखी काही मुद्दे विचारात घेण्याबाबत सूचना देण्याची बाब शासनाच्या विचाराधीन होती.

शासन निर्णय :

१. ग्रामपंचायत विकास आराखडा सन २०१८-१९

- १.१. सन २०१७-१८ च्या वार्षिक आराखड्यानुसार प्रत्येक स्रोतामधून अपेक्षित निधी व प्रत्यक्षात प्राप्त झालेला निधी विचारात घेऊन, सन २०१८-१९ चा वस्तुनिष्ठ अपेक्षित निधी निश्चित करावा. अपेक्षित निधीनुसार मार्गदर्शक सूचनांप्रमाणे सन २०१८-१९ चा वार्षिक आराखडा अंतीम करावा.
- १.२. सन २०१८-१९ चा वार्षिक विकास आराखडा तयार करताना सन २०१७-१८ मध्ये हाती घेतलेल्या व अपूर्ण कामांचा प्रथम समावेश करून त्या-त्या निधीतून पूर्ण करण्यासाठी प्रथम पुरेशा प्रमाणात तरतूद करावी. त्यानंतर गतवर्षीच्या आराखड्यामध्ये अंतर्भाव असलेली परंतु हाती घेण्यात न आलेल्या कामांचाही समावेश करण्यात यावा.
- १.३. त्यानंतर ग्रामपंचायत हद्दीतील ग्रामपंचायतीच्या मालकीच्या आणि जिल्हा परिषदेच्या मालकीच्या तथापि गावासाठी वापरात असलेल्या सर्व शाळा, अंगणवाड्या इमारतींच्या दुरुस्ती व देखभालीसाठी पुरेशी तरतूद करावी. यामध्ये ग्रामपंचायत, प्राथमिक शाळा, अंगणवाडीच्या इमारती, स्वच्छतागृहे यांचा समावेश असावा (शासन निर्णय दि.४ नोव्हेंबर, २०१५ मधील मुद्दा क्र.६.१.२.३).
- १.४. वरील दोन्ही मुद्द्यांनुसार पुरेशी तरतूद केल्यानंतर उरलेल्या निधीचे नियोजन प्राधान्यक्रमानुसार आराखड्यातील नवीन कामासाठी / उपक्रमासाठी करण्यात यावे.
- १.५. वार्षिक आराखडा अंतीम करताना सामुहिक स्वरूपाच्या प्रकल्पांवर प्राधान्याने निधीची तरतूद करणे अपेक्षित आहे. परंतु वैयक्तिक लाभाच्या योजना ग्रामपंचायतीने घेतल्यास त्यासाठी एकूण

आराखड्याच्या १०% पेक्षा जास्त निधी वैयक्तिक लाभाच्या उपक्रमांवर खर्च होणार नाही याची दक्षता घ्यावी.

१.६. आरोग्य, शिक्षण व उपजिविका या उपक्रमांसाठी खर्च करावयाच्या किमान २५% निधीतून जास्तीत जास्त सामूहिक स्वरूपाचे उपक्रम हाती घेण्यावर भर द्यावा. सदरच्या लेखाशीर्षावर रकमेची तरतूद करणे अथवा खर्च करण्याचा निर्णय घेण्याचे संपूर्ण अधिकार संबंधित ग्रामसभेस असतील. मानव विकास निर्देशांकामध्ये सुधारणा होण्याच्या दृष्टीने आरोग्य, शिक्षण व उपजिविका या क्षेत्रातील उपक्रम आणि शाश्वत विकासाची उद्दिष्टे साध्य करण्यासाठी दारिद्र्य निर्मूलन, लिंगभाव समानता, स्वच्छ व सुरक्षित पाणी, स्वच्छता, शांतता, न्याय, सर्वसमावेशक विकास, समानता, उद्योजकता, मुलभूत सुविधा इ. बाबी ग्रामपंचायत विकास आराखडा तयार करताना विचारात घ्याव्यात.

१.७. वार्षिक ग्रामपंचायत विकास आराखड्यामध्ये महात्मा गांधी राष्ट्रीय ग्रामीण रोजगार हमी योजने अंतर्गत मंजूर अंदाजपत्रकानुसार अपेक्षित असणारा निधी व त्यामधून प्राधान्यक्रमाने हाती घ्यावयाची कामे यांचा समावेश करण्यात येत असल्यामुळे, जलयुक्त शिवार / जलसंधारणाची ग्रामपंचायत विकास आराखड्यामध्ये प्रस्तावित केलेली कामे हाती घेतल्याशिवाय आराखड्याच्या बाहेरील जलयुक्त शिवार / जलसंधारणाची कामे महात्मा गांधी राष्ट्रीय ग्रामीण रोजगार हमी योजनेमध्ये घेता येणार नाहीत.

१.८. दरवर्षी ग्रामपंचायत विकास आराखडा तयार करताना राज्य व केंद्र शासनाच्या विविध योजनांचे अभिसरण (Convergence) करून योजनांतर्गत जास्तीतजास्त निधी प्राप्त करण्याचा प्रथम प्रयत्न करावा.

१.९. ग्रामपंचायत विकास आराखडा तयार करण्यासाठी यापूर्वी प्रशिक्षित केलेले विविध स्तरावरील प्रविण प्रशिक्षक व प्रभारी अधिकारी यांचा वापर करावा.

१.१० केंद्र शासनाच्या दि. २०.१२.२०१७ च्या पत्रामध्ये सूचित केल्यानुसार, विविध शैक्षणिक संस्था, स्थानिक महाविद्यालयातील प्राध्यापक, व्याख्याते व शिक्षक आणि सामाजिक कार्यकर्ते,

समाजातील प्रतिथयश संस्था व समाजातील मान्यवरांचा विविध क्षेत्रातील प्रदीर्घ अनुभव, माहिती व ज्ञानाचा वापर पंचायतींचे लोकप्रतिनिधी व इतर घटकांची क्षमता बांधणी करण्यासाठी तसेच सर्वसमावेशक ग्राम पंचायत विकास आराखडा (GPDP) तयार करण्यासाठी करावा.

१.११. आराखड्यानुसार हाती घेतलेली कामे, जमाखर्च, कामांचे मुल्यांकन / पुर्णत्वाचे दाखले व इतर सर्व आवश्यक अभिलेख ग्रामपंचायतीमध्ये अद्ययावत व व्यवस्थित जतन केल्याची खातरजमा नियंत्रण अधिका-यांनी करावी.

२. ग्रामपंचायतीला सादर करावयाचे अहवाल व शाश्वत विकासाची कामे

२.१. ग्रामपंचायत क्षेत्रातील सर्व प्राथमिक शाळांनी त्यांचा 'सरल' संगणक प्रणालीचा अहवाल ग्रामसभेमध्ये सादर करावयाचा आहे. त्यासाठी संबंधित मुख्याध्यापकांनी सरल संगणक प्रणालीचा अहवाल व त्यावरील स्वयंस्पष्ट अभिप्रायासह सविस्तर अहवाल दर तिमाहीस होणा-या ग्रामसभेमध्ये सादर करावा. या अहवालावर ग्रामसभेमध्ये चर्चा करून शाळेचे कामकाज व शैक्षणिक गुणवत्ता वाढीसाठी करावयाच्या उपाययोजना सूचवाव्यात. या उपाययोजना / उपक्रमांचा समावेश प्राधान्यक्रमानुसार ग्रामपंचायत विकास आराखड्यामध्ये करता येईल. 'सरल' संगणक प्रणाली' अहवालाच्या नोंदी ग्रामसभेच्या इतिवृत्तामध्ये घेण्यात याव्यात.

२.२. ग्रामपंचायत क्षेत्रातील सर्व अंगणवाड्यांनी त्यांच्याकडील कामकाजाचा अहवाल (मुलांची उपस्थिती, आहार पुरवठा, अंगणवाडीतील सुविधा, गरोदर स्त्रिया, लसीकरण, आरोग्य तपासणी, कुपोषित मुले, सर्वसाधारण कामकाज इ.) दर तिमाहीस होणा-या ग्रामसभेमध्ये सादर करावयाचा आहे. मुख्य कार्यकारी अधिकारी यांनी आवश्यकतेनुसार त्यासाठी नमुना विहित करावा. या अहवालाच्या आधारे आवश्यक असलेले उपक्रम प्राधान्यक्रमानुसार ग्रामपंचायत विकास आराखड्यामध्ये घ्यावेत. या अहवालाच्या नोंदी ग्रामसभेच्या इतिवृत्तामध्ये घेण्यात याव्यात.

२.३. ग्रामपंचायतींना स्वनिधी, चौदावा वित्त आयोग व इतर स्रोतातून मोठ्या प्रमाणात निधी उपलब्ध होत असल्याने, या निधीचे सुयोग्य नियोजन करून, त्यातून शाश्वत विकास आणि गावांच्या गरजा / निकड भागविणे शक्य होत आहे. त्यादृष्टीने ग्रामपंचायतींनी त्यांच्या कार्यक्षेत्रामध्ये सर्व प्रकारच्या

सेवा / सुविधा उपलब्ध करून देणे अपेक्षित आहे. ग्रामपंचायतीने त्यांच्या कार्यक्षेत्रातील प्राथमिक शाळा, अंगणवाड्यांची गुणवत्ता वाढीसाठी कार्यक्रम, ग्रामपंचायत विकास आराखड्यात घेऊन विद्यार्थी व अंगणवाडी लाभार्थ्यांना उत्कृष्ट दर्जाची सेवा व सुविधा द्यावयाची आहे. यामध्ये शैक्षणिक गुणवत्ता, माता-बालसंगोपन, पोषण व पूरक आहार, आरोग्य सेवा याबरोबरच भौतिक सुविधाही उपलब्ध करून द्यावयाच्या आहेत.

२.४. ग्रामपंचायत क्षेत्रामध्ये दारिद्र्य निर्मूलन, स्वच्छ पिण्याच्या पाण्याची उपलब्धता, स्वच्छता त्याचप्रमाणे आरोग्य सुविधा इ. बाबत ग्रामसभेमध्ये चर्चा करून या विषयीच्या उपक्रमांचा समावेश प्राधान्यक्रमानुसार ग्रामपंचायत विकास आराखड्यामध्ये करता येईल.

२.५. याशिवाय राज्य शासन व जिल्हा परिषदेच्या विविध विभागांनी त्यांच्यामार्फत राबविण्यात येणा-या व प्रस्तावित असलेल्या कार्यक्रमांची माहिती व आढावा ग्रामसभेमध्ये सादर करावा. ग्रामसभेस या कार्यक्रमांच्या अंमलबजावणीसाठी आणखी काही उपक्रम हाती घ्यावयाचे असल्यास त्यांचा समावेश प्राधान्यक्रमानुसार ग्रामपंचायत विकास आराखड्यामध्ये करता येईल.

३. सनियंत्रण व तपासणी

३.१. ग्रामपंचायत विकास आराखड्या अंतर्गत प्रत्येक ग्रामपंचायतीने हाती घेतलेली कामे, पूर्ण व रद्द केलेली कामे, त्यावरील खर्च, मुल्यांकन / पूर्णत्वाचे दाखले, ठेवावयाचे अभिलेख, इ. बाबत मुख्य कार्यकारी अधिकारी यांनी उपमुख्य कार्यकारी अधिकारी (ग्रा.पं.) व गट विकास अधिकारी यांच्यामार्फत नियमितपणे आढावा घेवून सनियंत्रण करावयाचे आहे.

३.२. राज्य शासनाने ग्रामपंचायतीच्या दप्तर तपासणीचे निकष निश्चित करून दिलेले आहेत, त्यानुसार दप्तर तपासणी करताना मुख्य कार्यकारी अधिकारी, उपमुख्य कार्यकारी अधिकारी, गट विकास अधिकारी व विस्तार अधिकारी (पंचायत) यांनी ग्रामपंचायत विकास आराखड्यासंदर्भात सर्व अभिलेख, राबविलेल्या प्रक्रिया, प्राधान्यक्रम निश्चिती, ग्रामपंचायत विकास आराखडा अंमलबजावणी इ. बाबींची तपासणी नियमितपणे करावी.

- ३.३. आमचं गाव आमचा विकास उपक्रमांतर्गत संदर्भाधीन शासन निर्णय दि.४ नोव्हेंबर, २०१५ मधील मुद्दा क्र.७.५.२ मध्ये नमुद केल्याप्रमाणे प्रत्येक ग्रामपंचायतीमध्ये स्थापन केलेला कार्यगटाला सक्रिय करून त्यांना ग्रामपंचायत विकास आराखड्याच्या अंमलबजावणीमध्ये सहभागी करून घ्यावे.
- ३.४. आमचं गाव आमचा विकास उपक्रमांतर्गत संदर्भाधीन शासन निर्णय दि.४ नोव्हेंबर, २०१५ मध्ये नमुद केल्याप्रमाणे जिल्हा स्तरावरील सनियंत्रण व कार्यकारी समितीच्या नियमित बैठका घेऊन आढावा घ्यावा.
- ३.५. आमचं गाव आमचा विकास उपक्रमांतर्गत राज्य प्रकल्प संचालक, राष्ट्रीय ग्राम स्वराज अभियान, महाराष्ट्र राज्य, पुणे यांच्यामार्फत निश्चित केलेले मासिक अहवाल (भौतिक व आर्थिक) नियमितपणे सादर करावेत.

४. संगणक प्रणालीमधील नोंदी

ग्रामपंचायत विकास आराखड्यांच्या नोंदी आपले सरकार सेवा केंद्रांच्या माध्यमातून केंद्र / राज्य शासनाने निश्चित केलेल्या विविध संगणक प्रणालीमध्ये वेळच्यावेळी अपलोड करण्याबाबत सर्व संबंधितांना सूचना द्याव्यात. सदर माहिती मुदतीत अपलोड न केल्यास त्या ग्रामपंचायतींच्या चौदावा वित्त आयोग निधी, परफॉर्मन्स ग्रॅंट यामध्ये कपात होण्याची शक्यता विचारात घेता, मुख्य कार्यकारी अधिकारी यांनी वैयक्तिक लक्ष देऊन याबाबतचा नियमितपणे आढावा स्वतः घ्यावा.

५. या सर्व बाबी विचारात घेवून सन २०१८-१९ च्या ग्रामपंचायतींच्या ग्रामपंचायत विकास आराखड्यांमध्ये काही बदल होत असल्यास सदर बदल करून मार्च, २०१८ मध्ये विशेष ग्रामसभेचे आयोजन करून सदर आराखडे ग्रामसभेमध्ये मंजूर होण्याच्या दृष्टीने कार्यवाही करण्याबाबत ग्रामपंचायतींना आवश्यक त्या सूचना द्याव्यात.
६. ग्रामपंचायत विकास आराखड्यांतर्गत सन २०१८-१९ मध्ये हाती घेण्यात आलेल्या सर्व उपक्रमांसाठी ग्रामपंचायतींना आवश्यक तो सर्व तांत्रिक सल्ला / मार्गदर्शन वेळेवर उपलब्ध होण्याच्या दृष्टीने मुख्य कार्यकारी अधिकारी यांनी आवश्यक ती व्यवस्था करावी.

७. ग्रामपंचायत विकास आराखडे अंमलबजावणीची जबाबदारी मुख्य कार्यकारी अधिकारी यांची आहे. याबाबत राज्य प्रकल्प संचालक, राष्ट्रीय ग्राम स्वराज अभियान, महाराष्ट्र राज्य, पुणे यांनी नियमितपणे संबंधीत जिल्हास्तरीय अधिका-यांचा आढावा घेवून आवश्यक त्या सूचना निर्गमित कराव्यात. मुख्य कार्यकारी अधिकारी यांनी सदर सूचनांची काटेकोरपणे अंमलबजावणी करावी.

सदर शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध करण्यात आला असून, त्याचा संगणक संकेतांक २०१८०१२९११०६३६४३२० असा आहे. हा शासन निर्णय डिजीटल स्वाक्षरीने साक्षांकित करून काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांचे आदेशानुसार व नावाने.

(नीला रानडे)
अवर सचिव, महाराष्ट्र शासन.

प्रत:-

१. मा. राज्यपाल महोदय यांचे सचिव, राजभवन, मलबार हिल, मुंबई
२. मा. मुख्यमंत्री यांचे अपर मुख्य सचिव, मंत्रालय, मुंबई -३२
३. सर्व मा. मंत्री/ मा.राज्यमंत्री यांचे खाजगी सचिव मंत्रालय, मुंबई -३२
४. मा. विरोधी पक्षनेते, विधानपरिषद/विधानसभा, महाराष्ट्र विधानमंडळ, मुंबई
५. सर्व सन्माननीय विधानपरिषद/विधानसभा सदस्य व संसद सदस्य महाराष्ट्र राज्य
६. मा. मुख्य सचिव यांचे सह सचिव
७. अपर मुख्य सचिव / प्रधान सचिव/ सचिव (वित्त / नियोजन /ग्राम विकास / जलसंधारण / महसूल / महिला व बाल विकास /आदिवासी विकास / सामाजिक न्याय /सार्वजनिक आरोग्य / पाणी पुरवठा /सार्वजनिक बांधकाम)
८. विभागीय आयुक्त (सर्व विभाग)
९. मुख्य कार्यकारी अधिकारी, जिल्हा परिषद (सर्व)

१०. जिल्हाधिकारी (सर्व)
११. राज्य प्रकल्प संचालक, राज्य प्रकल्प व्यवस्थापक कक्ष (राजीव गांधी पंचायत सशक्तीकरण अभियान / राष्ट्रीय ग्राम स्वराज अभियान), ए-९, शिवसागर अपार्टमेंट, मोदीबाग, गणेशखिंड रोड, शिवाजीनगर, पुणे - ४११०१६.
१२. महासंचालक, यशवंतराव चव्हाण विकास प्रशासन प्रबोधिनी(यशदा), पुणे.
१३. महासंचालक, माहिती व जनसंपर्क संचलनालय, मुंबई
१४. माहिती व तंत्रज्ञान कक्ष, ग्रामविकास विभाग, मझबान पथ, फोर्ट, मुंबई.
१५. सह सचिव / उप सचिव ग्राम विकास विभाग (सर्व)
१६. निवड नस्ती, कार्यासन पंरा-६